

הקיים ואור הגחלילית מפני מאור השמש, עונג גירוד הפצעים של המצורע מפני העונג של אין קץ הבא ממרומים!...
 אומרים עליהם על כל רואי פניו של הרבי ר' אלימלך זצוק"ל, שכל מי שהביט בפניהם היה מתמלא גיל ברעדה, ואילו שמחת פניו של הצדיק עצמו – קולמוס לא יעלה אותה לתארה.
 קדוש זה לא בעל סגופים היה. אילו זכינו והיה דיבור פינו נקי מדברים בטלים, ודברי התורה שבהם נקיים היו מפירושים בטלים, ודאי שהיינו אומרים על איש קדוש זה וקוראים לו: 'בעל ההנאות והתענוגות', שכן לא היו רבים כמוהו בדורות האחרונים, מתעדן בגן עדנו של הקב"ה, עלי אדמות' (מתוך חסידים ואנשי מעשה לזקני רא"א כי טוב ז"ל, כחוטו של מחט עמ' רפט).
 ע"ע במובא בתענית יא.

דף יא

'סברוה מאי לחולין – לא לחולין ליהוי אלא קרבן. מני מתני' אי ר"מ לית ליה מכל לאו אתה שומע הן...' לפירוש הר"ן, הנחת ה'סברוה' קיימת אף למסקנא [ומצינו כן כמה פעמים בש"ס]. אך מפירוש הרא"ש משמע שלרב אשי במסקנת הסוגיא, כשאומר 'לחולין' הרי זה כמפרש 'קרבן' ואפילו לרבי מאיר אסור. וכן מפורש בנמוקי יוסף.
 וכן לפרש"י ותורי"ד מתפרש 'סברוה' כפי משמעותו הרגילה, הנחה שאינה קיימת לפי המסקנא, שלפי הברייתא דלהלן האומר 'לחולין' אסור אף לרבי מאיר, שהרי זה כמפרש 'קרבן' [להרי"ד – ב'לחולין'. וברש"י – ב'לא חולין'. וכן גרס במשנה].
 יש להעיר שכפי סברת ה'סברוה' נקטה הגמרא כהנחה פשוטה ומוסכמת גם להלן רפ"ב. וכנראה זהו מה שהכריע לר"ן לפרש שסברת 'סברוה' קיימת לפי האמת. ואמנם הרי"ד לשיטתו מחק שם גירסה זו.

יש מקום לראות שחילוקי מנהגי הברות בין האשכנזים לספרדים כבר היו מקדמת דנא, מימות הראשונים ואולי אף קודם לכן; ראה בר"ן ובשאר חכמי ספרד הראשונים שגרסו ופרשו את הסוגיא כולה שכשאומר 'לחולין' בפתח תחת הלמ"ד, מתפרש הדבר כאומר 'לא חולין' – וזה מתיישב לפי מבטאם שהקמץ והפתח קרובים בהגייתם. מאידך רש"י (או המפרש. וע' בתוס' יא:): פרש אחרת בכל הסוגיא, שלשיטתו אי אפשר לפרש כן כי הברות הקמץ והפתח חלוקות זו מזו בעליל (אמנם ר"ת מפרש כהר"ן).
 עוד אפשר שבזה נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה, אם כשאומר 'לקרבן לא אוכל לך' נשמע יותר כ'לקרבן' יהא ולא אוכל לך' או כ'לא קרבן מה שאוכל לך, אבל מה שאוכל – קרבן'. והדברים טעונים עיון ובדיקה (עפ"י עלה יונה להר"י מרצבך עמ' קכ כג).

א. לפי זה סרה תמיהת ריעב"ץ בהגותיו על הר"ן ושאר מפרשים שפרשו שאמר למ"ד פתוחה, והרי זה משמע כתחליף לה"א הידיעה, ויותר פשוט היה לפרש שאמר בקמץ המשתמעת כ'לא' הארמית – אך לפי מבטאם דא ודא אחת היא כמעט.
 וראה בפוסקים או"ח תרפב שיש לדקדק לומר בימי הדין 'זכרנו לחיים' בשו"א תחת הלמ"ד ולא בפת"ח, שלא ישתמע 'לא חיים'. ויש לציין שבמחזור קרואי מועד מובא בשם הר"ה (המדקדק) לומר בפתח דוקא, להורות על החיים הנצחיים הידועים. וראה בסידור בית יעקב לריעב"ץ שנראה גם דעתו לומר בפתח (אף שבגוף הסידור נקוד בשו"א). וצ"ע בכוננתו. והולך הוא לשיטתו כאן.

וע"ע בר"ש משאנץ (כלים ל,ג) שפרש דברי התוספתא 'לשוליים' – לא שוליים כדאמרינן הכא. והגר"א שם הגיה בתוספתא 'שלא שוליים' ולפנינו הגירסה (שם בתרא ז) 'של שוליים'.

ב. מה שכתב שר"ת סובר כר"ן – צ"ע, שהתוס' להלן יג: כתבו כן בדעת ר"י אבל ר"ת נקט שלמ"ד פתוחה אינה כ'לא'.
ג. יש להעיר עוד מגרסת הר"ף והרמב"ן (יג:): 'הי קרבן' שמשמעו 'חי קרבן'. וזהו כהגיית מקומם שה' וח' קרובים במבטאם.

כתב הר"ן (בד"ה דתנן. וכן דעת הרמב"ן) שאף על פי רבי מאיר מצריך תנאי כפול רק בדיני ממונות ולא באיסורין – כיון שנדרים יש בהם גם ממוון, שהחפץ נאסר, הרי זה כ'איסורא דאית ביה ממונא', וכסוטה. והדברים טעונים הסבר.

בספר בית ישי' (ע) חידש 'דקונמות לאו בגדר איסורין נינהו אלא בגדר קנינים, וכמו שיתבאר. והדעת נותנת כן, דמה כח יש לאדם לחדש איסורין, התחת אלקים הוא? (ולא דמי לשבועה דהתם הוא קושר הדבר בכבודו של מקום). ועיין בר"ן... (אלו דברי הר"ן דידן). ואין לדברים פירוש כי אם זה שכתבנו דקונם הוי מעשה של קנין' עכ"ל. והאריך לבאר ולהוכיח דבר זה. קחנו משם. וע"ע במצוין לעיל ז.

רבי יהודה אומר: האומר כירושלים לא אמר כלום עד שידור בדבר הקרב בירושלים –
מכמה מקומות נראה ששיטת רבי יהודה לגבי ענינים שונים שדיבורו של האדם צריך שיהא מסויים מפורט ומדוייק ואין די בביטוי כוללני. ולכך נדר 'בירושלים' אין במשמע בדבר הקרב בירושלים אלא אם יפרש (וע' בפירוש הרא"ש במשנה, שהחולקים על ר"י אכן כך מפרשים דבריו). וכן חסרון 'כ' הדמיון משמעותי הוא לדעתו.

והרי עוד מעט דוגמאות; לדעת רבי יהודה בניגוד לחכמים, המסלק עצמו מזכות אכילת פירות אינו מועיל כלפי פירי הפירות עד שיפרט 'פירי פירות [עד עולם]' (כתובות פג). רבי יהודה מחלק בין אמירת 'הרגתיו' ל'הרגנוהו' (ביבמות כה:). משא"כ לדעת חכמים אין לדייק בשינוי הלשון הזה. ועי' סוטה לח. שלרבי יהודה משמעות 'כה' היא בדיוק כפי הכתוב. ומכאן למד שברכת כהנים נאמרת בלשון הקודש דוקא שנאמר כה תברכו, ואילו חכמים חולקים ואינם דורשים זאת ממשמעות 'כה'.
וכן אומר רבי יהודה 'דברים ככתבן' (בפסחים כא: על הכתוב 'לגר אשר בשעריך תתנה... וע' בובחים נט: אודות גודל המזבח).

ובסנהדרין (רפ"ב) אמר רבי יהודה – דלא כרבי מאיר – שכהן גדול שמת לו מת לא יצא מהמקדש ממש, כמשמעות הפשוטה של המקרא [ואמנם לדברי הרמב"ן שם היא גזרה דרבנן, אך מהרמ"ה (שם יט.) משמע שר' יהודה מפרש כן פשט המקרא. וכן בחדושי הר"ן שם הביא שמספר המצוות להרמב"ם משמע שהוא מדאוריתא].

וכן יש לציין ששיטתו (לעיל ה: ועתוס' ו: ד"ה יש יד) שאין די בלשון שאינה מוכחת לגמרי בגט אלא צריך לפרש הדבר לגמרי. ומאידך גיסא נקט שאין צריך תנאי כפול אלא 'מכלל לאו אתה שומע הן'. ויש לחלק בין הנידונים.

וכן בעניני ברכות; לרבי יהודה יש לייחד נוסח ברכה לכל סוג מסוגי הירקות, כדשאים, זרעים וכד' (ברכות לה. ורש"י). כמו כן לשיטתו ישנה ברכה מסוימת לרואה את הים הגדול ואין לברך בכללות 'עושה מעשה בראשית' (שם נד.).

ולהלן (מט:): מסופר על רבי יהודה שברך 'שעטני מעיל' – ברכה מסוימת.
כענין הדומה נחלקו רבי יהודה וחכמים על העושה מצוות שונות יחדיו, שלדעת ר"י יש לברך על כל מצוה לחוד ואילו לחכמים 'על המצוות' (סוכה מו.).

וכן סובר רבי יהודה (בר"ה לב:): שבברכות המוספין של ראש השנה צריך להזכיר דוקא תבות מלכויות זכרונות ושופרות, שלא כרבי יוסי הסובר שיכול להזכיר גם לשון אחרת כגון אלקות, פקידה ותרועה.
[וסימנך: רבי יהודה הוא הסובר 'קרא ולא דקדק באותיותיה' – לא יצא. ברכות טו.]

אם כי בכל אחד מן הדינים המוזכרים ישנו מקור וטעם פרטי לעצמו, אך כמדומה ניתן לראות בזה קן כללי לשיטתו.

'כולה ר' יהודה היא ותרי תנאי אליבא דר"י'. ומחלוקתם היא האם כוונתו לקרבנות הקרבים בירושלים או לעיר עצמה, כלומר לבתים, לעצים ואבנים (ר"ן ורשב"א ותורי"ד, עפ"י הירושלמי). ויש מפרשים שהנידון הוא האם חומותיה ומגדליה נבנים ממעות שירי הלשכה והרי הן קדושות, אם לאו (ע' בפירוש הרא"ש וברש"י וריטב"א. והתוס' כתבו שאפילו אם נבנים מתרומת הלשכה, אין דעת הנודר לכך אלא דעתו להתפס על ירושלים שהיא קדושה משאר הארץ, ואין זה דבר הנדור).

דף יב

'איזהו איסר האמור בתורה, אמר הריני שלא אוכל בשר ושלא אשתה יין כיום שמת בו אביו...' – שאם מאיש כי ידר נדר הייתי אומר עד שיתפסנו בדבר הנדור מכל העולם, בדומה לקרבן האסור לכל, לכך בא הכתוב לאסור אסר על נפשו שאפילו אם התפס בנדר האסור רק לו – הרי זו התפסה (עפ"י רשב"א; ר"ן יד. ועוד).

'הריני שלא אוכל בשר...' לשיטת רבנו תם והרשב"א ועוד ראשונים, לשון זו אינה בדוקא שהרי נדר בלשון שבועה אינו נחשב כלל לשיטתם אלא מדובר שאסר הבשר עליו. או שאמר סתם 'הרי עלי יום זה כיום שמת בו...'.

ושיטת הרמב"ן שאף בלשון 'שלא אוכל בשר' מועיל מדין יד, כאילו אמר הרי עלי בשר זה בקונם שכתוצאה מכך לא אוכל אותו (וכן משמע מלשון הרמב"ן בפירושו על התורה שהאומר בנדר שאיני עושה סוכה [ולגרסה אחרת: סוכה שאיני עושה] וכיו"ב – חל הנדר. וע' ר"ן לעיל ב: ורשב"א שם ולהלן יד: שו"ת הרשב"א ח"ה רל; מאירי; ראשונים שבועות כ; חזו"א אה"ע קלו לדרך ה' סק"ח).

'כיום שמת בו אביו, כיום שמת בו רבו'. מכאן 'קצת סמך' למה שכתבו הפוסקים (מובא בשו"ע או"ח תקסח; רמ"א יו"ד תב, יב) שמצוה להתענות ביום שמת בו אביו (תורת חיים שבועות כ.). וממילא נשמע שהוא הדין ביום פטירת רבו (גליון הרעק"א ביו"ד שם).

ושני טעמים למנהג זה; לפי שבאותו יום איתרע מזלו, וטובה לו התענית לכפרה. ועוד, בתענית זו מכפר על הנפטר, על אביו או על רבו (שו"ת מהר"י מינץ ט).

גם יש לדייק מכאן, כפי שפסקו הפוסקים (שו"ע או"ח תקסח; רמ"א יו"ד תב, יב) שיום השנה, לענין אמירת קדיש ותענית וכו', נקבע לפי יום המיתה ולא יום הקבורה, אף כי לענין אבלות שבעה, ושלישים וי"ב חודש – הולכים אחר הקבורה (שו"ת יפה נוף לרבי יצחק מזיא (חי באשכנז במאה הרביעית לאלף השישי) יו"ד קנד. אם כי יש לדחות דלאו דוקא הוא. תדע, לדעת האומרים שגדליה נהרג בר"ה – ע' רד"ק ירמיה מא, א; ב"י או"ח סוף תקמ"ט בשם רבנו ירוחם, ועוד – ודאי שכוונתו ליום שאנו מציינים את הריגתו (ע' שבועות כ) ולא ליום הריגתו ממש).

'כחלת אהרן וכתרומתו'. כמה טעמים נאמרו לכך שאין התרומה נחשבת 'דבר הנדור' הגם שחלה על ידי אמירת פיו; –